

बैठक नं. २८९(३)४९

मिति २०८०।०७।२४

निर्णय

१. अमेरिकी सरकार USAID Nepal बाट नेपाललाई प्राप्त सहयोगबाट Asia Foundation मार्फत सञ्चालनमा रहेको Civil Society and Media Program अन्तर्गत आगामी वर्षको विस्तृत कार्यक्रम बनाई सहमति गर्न समय लाग्ने संभावना रहेको सन्दर्भमा तत्कालका लागि नगरी नहुने कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आगामी आयोगको बैठकबाट समर्थन गर्ने गरी आयोगका सचिवले November, 1, 2023 (२०८०।०७।१५) मा हस्ताक्षर गरेको Letter of Exchange-II का सन्दर्भमा सो Letter of Exchange यस बैठकमा पेश भई छलफल गर्दा आयोगको बैठकबाट हस्ताक्षर भैसकेको Letter of Exchange समर्थन गर्ने निर्णय गरियो ।
२. मित्रराष्ट्र भारत, चीन र रूसमा सूचनाको हक कार्यान्वयनको स्थिति अध्ययन गरी नेपालमा समेत सूचनाको हक कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउन सकिने सम्भावना भएकोले उक्त मित्र राष्ट्रहरूको भ्रमणको लागि आयोगबाट परराष्ट्र मन्त्रालयमार्फत सम्बन्धित देशमा मिति २०८०।०६।२३ र २०८०।०६।३० मा अनुरोध गरिएको र परराष्ट्र मन्त्रालयबाट मित्र राष्ट्र भारतको अध्ययन भ्रमणको लागि नेपाली राजदूतावास, नयाँदिल्लीमा पत्राचार भएको विषय आयोगको बैठकमा पेश हुन आएकोमा उक्त कार्यलाई अगाडि बढाउन थप पहल गर्ने निर्णय गरियो ।
३. सूचनाको हकसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय दिवस, सेप्टेम्बर २८ को सन्दर्भमा राष्ट्रिय सूचना आयोग नेपालले अनलाइन स्पेस र सूचनाको हक : अवसर र चुनौती विषयक राष्ट्रिय गोष्ठी (National Seminar on Online Space and Right to Information : Opportunities and Challenges) मिति ११ असोज, २०८० (28th Sep, 2023) मा आयोजना गरी प्रतिवेदन समेत प्राप्त भएकोमा उक्त गोष्ठीमा उठेका देहायका विषयहरूमा नेपाल सरकार समक्ष सुझाव पेश गर्ने निर्णय गरियो :
 - क. कानून बमोजिम सूचना माग गर्ने, माग गरेको सूचना दिने, सूचना नदिए पुनरावेदन गर्ने र पुनरावेदन पश्चात् त्यसको कार्यान्वयन गर्ने जस्ता सबै विषय आयोगको पोर्टलमार्फत् हुनु पर्ने ।
 - ख. आयोगमा भएको PDMS/MIS परिमार्जन गर्न आवश्यक रहेको ।
 - ग. राष्ट्रिय सूचना आयोगले अनलाईनमार्फत निवेदन, उजुरी र पुनरावेदन दिन सकिने व्यवस्थालाई प्रयोगमा ल्याएकोमा अनलाईन प्रणालीलाई थुम्ने किसिमको पूर्वाधारको विकास गर्न जरूरी रहेको । यसका लागि विश्व बैंकको सहयोगमा सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयमा सञ्चालनमा रहेको आयोजना अन्तर्गत सूचनाको हक सम्बन्धी स्वचालित प्रणाली स्थापना गर्ने व्यवस्था हुन अनुरोध गर्ने ।
४. सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा २५ बमोजिमको आयोगको आर्थिक वर्ष २०७९/८० को वार्षिक प्रतिवेदन बैठकमा पेश भएकोमा सोलाई स्वीकृत गरी सम्माननीय प्रधानमन्त्रीमार्फत् संसदमा पेश गर्ने निर्णय गरियो ।
५. मिति २०८०।०७।१७ गते राती जाजरकोट केन्द्र विन्दू भई गएको विनासकारी भुकम्पबाट ठूलो जनधनको क्षति भएको छ । भूकम्पका कारण मृत्यु हुने नागरिकहरू प्रति आयोग हार्दिक श्रद्धाञ्जली व्यक्त गर्दै शोकसन्तप्त परिवारजनमा गहिरो समवेदना र घाइतेहरूको शीघ्र स्वास्थ्यलाभको कामना गर्दछ ।

यस विपदका घडीमा खोज, उद्धार र राहतका लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहका सार्वजनिक निकायहरूले गरिरहेका प्रयासहरू सकारात्मक दिशातर्फ गइरहेको

अवस्था रहेको पाइन्छ । विपदमा परेका नागरिकहरूका लागि तीनै तहका सार्वजनिक निकायहरूले घाइतेहरूको उपचार, राहत वितरण, अस्थायी बसोबासलगायतका कार्यहरू गरिरहेका छन् । यसका लागि आवश्यक पर्ने उपचार सामग्रीदेखि राहत सामग्रीहरू खरिद तथा वितरणका कार्यहरू भइरहेका छन् । नीतिगत र कार्यान्वयन तथा समन्वय सम्बन्धि प्रशस्त निर्णयहरू हुनुका साथै ती निर्णयहरू कार्यान्वयनमा समेत गएका छन् । विपदमा परेका नागरिक तथा व्यवसायहरूका लागि विभिन्न तहका सार्वजनिक निकायहरूबाट केही न केही प्रकारका सहूलियत तथा राहतका प्याकेजहरू घोषणा भएका छन् । यही उद्देश्यका लागि सरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट सहयोगका लागि रकम तथा सामग्री उपलब्ध भइरहेका छन् भने मित्रराष्ट्रहरूबाट पनि सहयोग प्राप्त भइरहेको पाइन्छ ।

सार्वजनिक सरोकारको विषय भएको हुनाले यस विपदका समयमा नागरिकलाई उद्धार गर्न र उपचार गर्न, राहत प्रदान गर्न विभिन्न तहका सार्वजनिक निकायहरूबाट भएका र अब हुने यस्ता निर्णयहरूको क्रममा भएका कार्यहरू सम्बन्धी सूचनाहरू अद्यावधिक गरि राख्नु पर्ने जिम्मेवारी सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा ५ को उपदफा (१) ले सार्वजनिक निकायलाई दिएको छ । साथै यस्ता सूचनाहरूको संरक्षण तथा उचित व्यवस्थापनबाट मात्र भविष्यमा आइपर्ने सक्ने यस्तै विपदका वेलामा पुनः प्रयोग गर्न सकिनुका साथै तत्काल सार्वजनिक गर्न समेत सहज हुनेछ । अहिलेको प्रविधिको युगमा यस्ता दस्तावेजहरू विद्युतीय स्वरूपमा संरक्षण गर्नु पनि उपयुक्त हुने यस आयोगको ठहर रहेको छ ।

स्वाभाविक रूपमा अहिलेको अवस्थामा कुनैपनि सार्वजनिक निकायको पहिलो प्राथमिकता भनेको सर्वसाधारण नागरिकलाई उद्धार र राहत उपलब्ध गराउनु हो र यसैमा जोड दिन आवश्यक रहेको विषयमा आयोग सहमत छ ।

सार्वजनिक निकायहरूको पारदर्शी र उत्तरदायी क्रियाकलाप लोकतन्त्रको एउटा महत्वपूर्ण आधार स्तम्भ हो । उपचार र राहतका लागि सार्वजनिक निकायहरूले गरेका प्रयासहरूका बारेमा यथार्थ र सही सूचना समयमै पाउँदा सर्वसाधारण नागरिकबाट स्वाभाविक सहयोग र समर्थन प्राप्त गर्न सकिन्छ । नेपालको संविधानको धारा २७ ले प्रत्येक नागरिकलाई आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको विषयको सूचना माग्ने र पाउने हक हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ । यस संवैधानिक हकलाई कार्यान्वयन गर्न सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ ले कानूनी व्यवस्था गरेको छ । सही सूचना प्रवाह हुन नसक्दा मिथ्या, गलत, भ्रामक, अफवाहजन्य सूचनाका कारण सर्वसाधारण नागरिकलाई दिगभ्रमित बनाउने संभावना रहन्छ ।

सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा ४ को उपदफा (१) र उपदफा (२) को खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिम क्रमशः सूचनाको हकको सम्मान र संरक्षण गर्नु गराउनु पर्नेछ, सूचना समय समयमा सार्वजनिक, प्रकाशन तथा प्रसारण गर्ने गराउने, सूचनामा नागरिकको पहुँच सरल र सहज बनाउने, आफ्नो कामकारवाही खुला र पारदर्शी रूपमा गर्ने दायित्व सार्वजनिक निकायहरूको हुने व्यवस्था गरेको छ । यस अवस्थामा सार्वजनिक निकायहरूले भूकम्प पिडितहरूको उपचार र राहतका लागि गरेका निर्णय, खरिद तथा वितरण सम्बन्धी कृयाकलापका सूचना स्वतः सार्वजनिक गर्दै जान सकिने हो भने सर्वसाधारण नागरिकलाई सूचना माग गरिरहन पर्ने अवस्था तथा सार्वजनिक निकायका कर्मचारीहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउन लाग्ने समयबाट छुटकारा पाउन संभव हुन्छ भन्ने आयोगको विश्वास रहेको छ । तसर्थ सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा १९ को खण्ड (ख), (ग) र (ङ) बमोजिम संघीय सार्वजनिक निकायका हकमा नेपाल सरकारका मुख्य सचिव मार्फत, राष्ट्रिय विपद जोखिम न्युनिकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरणका प्रमुख, लुम्बिनी र कर्णाली प्रदेशका सार्वजनिक निकायहरूका हकमा सो प्रदेश सरकारका प्रमुख सचिव मार्फत, भूकम्प ग्रस्त

जिल्लाका विपद व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष प्रमुख जिल्ला अधिकारी र भुकम्प ग्रस्त स्थानिय तहका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई देहाय बमोजिम गर्न गराउन निर्देशन दिने ।

१. नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहका सार्वजनिक निकायहरूबाट भुकम्प पिडितहरूको उपचार तथा राहतका लागि भए गरेका कामहरूका वारेमा सञ्चारका विभिन्न माध्यमबाट नियमित रुपमा सार्वजनिक गराउने व्यवस्था मिलाउने ।
२. उपलब्ध र वितरण भएका वा गरिने तथा खरिद गरिने सामग्री, सेवा तथा राहतका वारेमा सञ्चारका विभिन्न माध्यमबाट नियमित रुपमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानिय तहहरूबाट सार्वजनिक गराउने व्यवस्था मिलाउने ।
३. नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहका सार्वजनिक निकायहरूबाट राहत उपलब्ध गराउन पर्ने नागरिकहरूलाई वितरण गरिएको राहतको विवरण तथा आधार नियमित रुपमा सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाउने । सहजता तथा अभिलेखका लागि यस्ता विवरण विद्युतिय प्रणालीमा राख्ने व्यवस्था गर्ने ।
४. यस सन्दर्भमा सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारू, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपांगता भएका व्यक्ति, गर्भावस्थाका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय, पिछडिएको क्षेत्र र आर्थिक रूपले विपन्न खस आर्य लगायत नागरिकका लागि छुट्टै कार्यक्रम ल्याइएको भए त्यस्ता कार्यक्रमका वारेका सूचना सार्वजनिक गर्ने ।
५. नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानिय तहहरूले राहत कोषहरू स्थापना गरेका विवरणहरू सार्वजनिक भैरहेका छन, यस्ता कोष संचालनका लागि स्पष्ट कार्यविधि तथा निर्देशिका तयार गरी यस कोषमा जम्मा हुने र खर्च भएको विवरण नियमित र अनिवार्य रुपमा स्वतः सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था गर्ने गराउने ।
६. नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तह र सम्बद्ध निकायहरूले आ-आफ्नो निकायका सूचना अधिकारीलाई यस समयमा ईमेल, भाइवर, मोवाइल तथा अन्य माध्यमबाट समेत सम्पर्क गर्न सकिने व्यवस्था गर्ने ।
७. नेपाल सरकारबाट स्वीकृत सूचनाको हक कार्यन्वयन सम्बन्धी अनुगमन निर्देशिका, २०७६ बमोजिम गठित केन्द्रीय समन्वय इकाई, कार्यन्वयन अनुगमन इकाई, प्रदेश अनुगमन इकाई र जिल्ला अनुगमन इकाईहरूलाई सकृय गराई यस अवधिमा र नियमित रुपमा सूचनाको हकको प्रयोग वारेमा अनुगमन गरी त्यसको प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने र यस आयोगलाई पनि जानकारी दिने व्यवस्था मिलाउने ।
८. सार्वजनिक निकायमा रहेका सूचना संकलन गरी सर्वसाधारण नागरिकसम्म पुऱ्याउने आमसञ्चारकर्मीहरू तथा सूचनाका हकका अभियन्ताहरू सार्वजनिक निकायहरूमा गई रहने पर्ने हुंदा निजहरूको सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।
९. सूचना प्रवाह गर्ने क्रममा सार्वजनिक निकायहरूले व्यक्तिगत प्रकृतिका सूचनाहरू पनि दिएको वा दिने संभावना रहेको र यसबाट पर्ने प्रभाव दुखदायी हुन सक्ने तथा यस्ता कार्य गर्न कानुनी रुपमा पनि सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा २८ तथा अन्य कानूनहरूले प्रतिबन्ध लगाइएको हुंदा यस्तो कार्य नगर्ने नगराउने ।
१०. कोभिड महामारीका क्रममा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले प्रयोग गरेको सामाजिक सञ्जाल समुह निर्माण गरी सूचना प्रवाह गरेको प्रणाली निकै हदसम्म प्रभावकारी रहेको आयोगको बुझाई रहेको छ । तसर्थ यस विपदका अवसरमा पनि

सर्वसाधारण नागरिकसम्म सूचना पुऱ्याउन सामाजिक सञ्जालको अधिकतम प्रयोग गर्ने गराउने । जस्तै भाइवर समुह, फेसबुक पेज, ट्वीटर पेज आदि ।

११. प्रत्येक सार्वजनिक निकायले कानूनी व्यवस्था बमोजिम प्रत्येक तीन/तीन महिनामा गरिने स्वतः प्रकाशनमा उल्लेखित विवरणहरू समावेश गर्ने ।

६. विविध

क. जाजरकोट केन्द्र विन्दू भई मिति २०८०।०७।१७ मा गएको विनासकारी भूकम्पका पिडितहरूलाई राहत दिनको लागि आयोगका पदाधिकारीहरूको सात दिनको तलब प्रधानमन्त्री राहत कोषमा जम्मा गर्ने निर्णय भयो ।

ख. सार्वजनिक निकायहरूको पारदर्शी र उत्तरदायी क्रियाकलाप लोकतन्त्रको एउटा महत्वपूर्ण आधार स्तम्भ हो । नेपालको संविधानको धारा २७ ले प्रत्येक नागरिकलाई आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको विषयको सूचना माग्ने र पाउने हक हुनेछ, भन्ने व्यवस्था गरेको छ । यस संवैधानिक हकलाई कार्यान्वयन गर्न सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ जारी भई कार्यान्वयनमा रहेको छ । सही सूचना प्रवाह हुन नसक्दा मिथ्या, गलत, भ्रामक, अफवाहजन्य सूचनाका कारण सर्वसाधारण नागरिकलाई दिगभ्रमित बनाउने संभावना रहन्छ ।

सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा ४ उपदफा (१) र उपदफा (२) को खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिम क्रमशः सूचनाको हकको सम्मान र संरक्षण गर्नु गराउनु पर्नेछ, सूचना समय समयमा सार्वजनिक, प्रकाशन तथा प्रसारण गर्ने गराउने, सूचनामा नागरिकको पहुँच सरल र सहज बनाउने, आफ्नो कामकारवाही खुला र पारदर्शी रूपमा गर्ने दायित्व सार्वजनिक निकायहरूको हुने व्यवस्था गरेको छ । सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा ६ को उपदफा १ मा सार्वजनिक निकायले आफ्नो कार्यालयमा रहेको सूचना प्रवाह गर्ने प्रयोजनका लागि सूचना अधिकारीको व्यवस्था गर्नेछ, भन्ने व्यवस्था रहेको छ । साथै सोही ऐनको दफा ५ को उपदफा ३ र ४ ले सो निकायसंग सम्बन्धित सूचना सुचीकृत गरी प्रत्येक ३ महिनामा प्रकाशन गर्नुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरेको छ ।

हालै सूचनाको हकका लागि राष्ट्रिय महासंघले आयोजना गरेको सम्मेलनका क्रममा कतिपय अदालतहरूमा कानून बमोजिम तोकिएको सूचना अधिकारी नतोकिएको र स्वतः प्रकाशन नभएको भनाई आएको सन्दर्भमा सूचना अधिकारी तोकन वा स्वतः प्रकाशन हुन बाँकी रहेका अदालतहरूमा सूचना अधिकारी तोकिएको नाम र सम्पर्क नंवर तथा इमेल सार्वजनिक गर्ने र प्रत्येक ३/३ महिनामा गर्नु पर्ने स्वतः प्रकाशन गर्ने व्यवस्था हुन सर्वोच्च अदालतका मुख्य रजिष्ट्रार मार्फत सबै अदालतहरूलाई सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा १९ को खण्ड (ड) बमोजिम आदेश दिने ।